

CIEGER ANDRÁS

## Horvát képviselők a magyar országgyűlésben (1868–1918)

Saját kutatásaimban mindenekelőtt az országgyűlés szervezetének fejlődését, valamint a képviselők mindennapjait, azaz a nagypolitika társadalomtörténetét vizsgálom.<sup>1</sup> Éppen ezért e rövid tanulmány keretében nem annyira a horvát–magyar viszony alakulásával kívánok foglalkozni (ez a politikatörténeti munkák lapjairól már viszonylag jól ismert),<sup>2</sup> hanem azzal a kérdéssel, vajon a rendelkezésünkre álló képviselőházi naplókából és levéltári dokumentumokból mi deríthető ki a magyar országgyűlésben helyet foglaló horvát képviselők tevékenységéről, sajátos helyzetéről.<sup>3</sup>

### A jogi szabályozás

Mint ismeretes, az 1868. évi 30. tc. értelmében Horvátország 29 „követtel” képviseltette magát a közös országgyűlésen. A követek számát az 1873. évi 34. tc. 34 főre emelte a határőrvidék polgáriasítására hivatkozva. A horvát képviselők létszáma végül 1881 után 40 fő lett (a főrendek közé 2, majd 3, végül 4 tagot küldhettek), azaz a szábor tagjainak közel harmada egyben magyar képviselő is volt. A törvények szerint a szábor saját tagjai közül választással döntötte el, hogy kik képviseljék a horvát érdekeket Budapesten. A horvát honatyák mandátuma a szábor újjaalakulásáig tartott, azaz a képviselők akkor sem veszítették el megbízatásukat, ha a horvát törvényhozást időközben feloszlatták (ez persze legitimitásukat erősen megkérdőjelezte). A horvát köve-

1 Kutatásom célkitűzéseiről és első eredményeiről bővebben: *Cieger András*: Mindennapok a Tisztelt Házban. A nagypolitika társadalomtörténete (1865–1918). In: *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig*. Szerk. ifj. Bertényi Iván–Dobszay Tamás et al. Argumentum, Bp., 2013. 405–419. Kutatásomat az MTA Bolyai János Ösztöndíja támogatásával végeztem.

2 Lásd például: *Mint nemzet a nemzettel... / Kao narod s narodom...* Tudományos tanácskozás a magyar – horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére. Szerk. Sokcevićs Dénes. Croatica, Bp., 2011.

3 A témába vágó külföldi szakirodalomból lásd: *Hodimir Sirotković*: Ustavni položaj i organizacija rada Sabora Kraljevina Hrvatske i Slavonije u građanskom razdoblju njegova djelovanja (1848–1918). In: *Rad JAZU* 393., Zagreb, 1981. 39–86. (különösen: 79–83.); *Mirjana Gross*: Der Kroatische Sabor (Landtag). In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VII: Verfassung und Parlamentarismus*. Hrsg. Helmut Rumpler–Peter Urbanitsch. ÖAW, Wien, 2000. 2283–2316. (különösen: 2294–2304).

tek minden olyan kérdésben szabadon (tehát követutasítás nélkül) kifejthették véleményüket és szavazhattak, amelyek a horvát–magyar kiegyezés értelmében közös ügynek számítottak. Sőt, a horvát képviselők az 1867. évi 12. tc. által létrehozott delegáció munkájában is részt vehettek: 4 képviselőt és egy horvát főrendet küldhetett a szábor a közös ügyi bizottságba.

A horvátok („mint külön territóriummal bíró politikai nemzet”) anyanyelvükön szólalhattak fel a budapesti képviselőházban, illetve a delegációban. Amikor pedig a horvát és magyar honatyák közösen tanácskoztak, akkor a magyar parlament épületére a horvát–szlavón–dalmát lobogót is fel kellett vonni (ez az előírás vonatkozott a delegáció tanácskozási helyére is).

A horvát és magyar képviselők jogállása minden egyéb tekintetben azonos volt (így pl. a tiszteletdíj nagysága is egyenlő volt). Az 1868. évi 30. tc. ígéretet tett, hogy a horvátokat érintő kérdéseket a lehetőségekhez mérten egymás után fogja tárgyalni a közös országgyűlés úgy, hogy a honatyák legalább 3 hónapra haza tudjanak utazni és részt vehessenek a zágrábi országgyűlés munkájában. Mindezek után érdemes megnéznünk, hogy ezen szabályok miként is érvényesültek a gyakorlati munka során?

### Politikai aktivitás

*„Mi horvát képviselők itt fenn, mintegy madártávlatból szoktuk tekinteni a magyar közös országgyűlés működését”* – fogalmazott 1893-ban Herrich Károly.<sup>4</sup> Szavai-val egyrészt konkrét ülőhelyükre (a kormánypárti tömb felső peremén található padjaikra) utalt, másrészt azonban arra a távolságtartó bizalmatlanságra is, amely körülvette illetve jellemezte őket. Több magyar és horvát honatya elismerte az évtizedek során, hogy a két nemzet küldöttei lényegében nem ismerik egymást. Minden bizonnyal ennek egyik fontos oka abban rejlik, hogy a horvát politikusok sokáig nem igazán vettek részt a Ház munkájában: az ülésszakok elején őket is beosztották az osztályokba, illetve többen közülük szakbizottságokba is bekerültek, de érdemi tevékenységet feltehetően nem végeztek. Plenáris felszólalásaik száma pedig csekély volt (ciklusonként rendszerint 3–4 rövid interpelláció). Általában csak a szavazások alkalmával olvashatjuk neveiket a hivatalos naplóban. Itt érdemes megemlíteni, hogy többször visszatérő probléma volt annak eldöntése, hogy egészen pontosan milyen kérdésekben szavazhatnak a horvátok, hiszen a pénzügyek közössége tag értelmezést tett lehetővé.<sup>5</sup> A horvát képviselők a 20. század elejéig szinte mindig a kormánypárttal együtt szavaztak, amit az ellenzék többször szóvá is tett, mondván a horvát és szász voksok nélkül egy-egy kiélezett kérdésben a

4 Herrich Károly 1893. január 12-i felszólalását lásd: Az 1892. február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. VII. köt. Bp., 1893. 313.

5 Lásd például a főispánok fizetéséről (1870. február 10.), a katonai bíróságok szervezéséről (1879. november 10.), vagy éppen a tanítók fizetésének rendezéséről (1903. július 13.) tartott szavazásokat.

Szabadelvű Pártnak nem lenne meg a többsége.<sup>6</sup> *„Úgy tűnik fel az egész, mintha a [tisztelt] horvát képviselő urak nem egyébre valók volnának, mint hogy szavazatok töltelke legyenek. Én nem veszem rossz néven, ha a t. képviselő urak kormánypártiak, de azt szeretném, hogy több érdeklődéssel, több őszinteséggel és több buzgalommal járnának el ebbe a képviselőházba, és ne csak éppen a kormány mellett való sürgős szavazás idejében [...]”* – ekképp nehezményezte a horvátok magatartását Szederkényi Nándor függetlenségi párti képviselő.<sup>7</sup>

Ide kapcsolódik két horvát képviselő esete, akik 1895 őszén lemondtak mandátumukról a közös országgyűlésben, mert kiléptek a kormányzó Horvát Nemzeti Pártból. Ekkor derült ki a sajtó és a magyar honatyák számára, hogy a kormánypárti horvát képviselők kötelesek voltak alávetni magukat egy 22 paragrafusból álló klub-szabályzat rendelkezéseinek. A szigorú pártközi alapszabályzat értelmében fontos kérdésekben csak a klub határozata szerint lehetett szavazni, az interpellációkat is előre egyeztetni kellett a klub vezetésével; aki pedig kilépett a klubból, annak vissza kellett adnia mandátumát. E rendelkezések nyilvánvalóan megsértették a szabad mandátum elvét és a szábor működését szabályozó horvát autonóm törvényt, valamint a horvát–magyar kiegyezést, amely kimondja, hogy a horvát képviselők *„önállóan, utasítás nélkül”* gyakorolják jogaikat (1868: 30. tc. 35. §). Élénk vita után végül a képviselőház elfogadta a két képviselő lemondását, de helytelenítette az efféle belső korlátozó szabályokat.<sup>8</sup> Ennél határozottabb állásfoglalást a Szabadelvű Párt nyilván nem akart támogatni, hiszen a horvát pártfegyelem őket segítette, ráadásul a magyar pártok körében is léteztek hasonló hallgatolagos megállapodások.

Az 1869-ben, 1887-ben, 1906-ban és 1910-ben megválasztott horvát képviselők aktivitását összehasonlítva, a következő állapítható meg: a századfordulót megelőzően megválasztott horvát honatyák körülbelül háromnegyede egyszer sem szólalt meg, ám 1910-re ez az arány 47%-ra csökkent (1. táblázat). A passzivitás alól az első évtizedekben általában csak egy személy volt kivétel: a horvátok közül választott jegyző, ugyanis a parlamenti szokásjog szerint a képviselőház jegyzői helyei közül egy mindig a horvátokat illette.

Az általános tendenciához képest is kiugróak az 1906 és 1908 közötti időszak adatai: a politikai viszonyok megváltozása következtében a horvát képviselőknek már közel 58%-a vállalkozott felszólalásra, méghozzá döntően horvátul, esetleg a horvát és magyar nyelvet felváltva használva (a korábbi

6 Lásd például Ugron Gábor 1894. március 7-i, illetve Sima Ferenc 1895. március 11-i felszólalását: Az 1892. február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XVII. és XXI-II. köt. Bp., 1894–1895. 56. és 440.

7 Szederkényi Nándor 1896. január 18-i felszólalását lásd: Az 1892. február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XXVIII. köt. Bp., 1896. 201.

8 A Jellachich Gyula és Czernkovich Miklós lemondása kapcsán kialakult vita megtalálható: Az 1892. február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XXVIII. köt. Bp., 1896. 199–212. (536. ülés)

korszakkal ellentétben, amikor általában részben vagy felszólalásuk teljes hosszában magyarul beszéltek).

Ha a képviselői életutakat tekintjük, akkor elmondható, hogy a Zágráb-ból Budapestre érkező honatyák döntően felsőfokú végzettségűek voltak (elsősorban jogi diplomával, de gyakoriak voltak a teológiai tanulmányokat végzők is); doktori címmel 1896-ban még csak 22,5%-uk, 1906-ban 42,5%-uk, 1910-ben pedig már 62,5%-uk rendelkezett. Ezzel szemben a főnemesi és köznemesi ranggal bírók aránya fokozatosan (bár némi hullámzással) csökkent: az 1896-ban megválasztott honatyák 37,5%-a, 1910-ben 17,5%-a rendelkezett nemesi címmel (2. táblázat).

A dualizmus első évtizedeiben nem volt ritka, hogy 2–3 cikluson keresztül is tagjai maradtak a közös országgyűlésnek. De arra is találunk példát (elsősorban a horvátországi szerb politikusok körében), hogy valaki 20 (például Barlovics István, Milekics Czirill, Popovics István, Tüköry Alajos), sőt 30 évig is megtartotta mandátumát (Stekovics János, 1874 és 1905 között). 1906-ban azonban – a horvát belpolitikai fordulat következtében – szinte teljesen kicserélődött a közös törvényhozásba küldött képviselők személye. A 20. század elejének gyakori választásai és a szabor működésképtelensége miatt a hosszú képviselői karriereknek vége szakadt.<sup>9</sup>

Ugyancsak említésre méltó, hogy a szabor több elnöke és alelnöke korábban a közös országgyűlés munkájában is részt vett (például Horvát Mirko, Gyurgyevics Vazul, Francisci Henrik, Spevecz István, Grahovac Mirko) és minden bizonnyal hasznos tapasztalatokat szerzett a parlamenti életéről, valamint a zágrábinál közel négyszer nagyobb testület irányításáról. Az évtizedek során a legtöbb családtaggal a Josipovich és a Pejacevich família képviseltette magát a magyar képviselőházban. Itt jegyezzük meg, hogy az országgyűlési irományok a horvát képviselők neveit a legkülönbözőbb átirással közlik: rendszerint a szabor által megküldött hivatalos névsort vették alapul, de ahol lehetett, magyarosították a keresztnéveket, sőt időnként a családneveket is, a helyesírás azonban így is igen változatos maradt.<sup>10</sup>

## Nyelvhasználat

A közös országgyűlés működésének öt évtizede alatt (1868–1918) a legtöbb vitát kiváltó kérdés a horvát képviselők nyelvhasználata volt. Mint említettük, az 1868: 30. tc. 59. paragrafusa engedélyezte, hogy a horvát képviselők az országgyűlési tanácskozások alkalmával a horvát nyelvet is használhassák. Erre először 1868. november 24-én került sor, amikor az ülésterembe ünnepé-

9 *Sokcsevits Dénes*: Horvátország a 7. századtól napjainkig. Mundus Novus Könyvek, Bp., 2011. 431–437.

10 A horvát és a nemzetiségi képviselők nevének írásmódjáról a századfordulón kialakult vitát tárgyalja: *Szendrei Ákos*: Justh Gyula politikai pályája. A függetlenségi politizálás lehetőségei a 19–20. század fordulóján. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2012. 109. és 113.

lyesen bevonuló horvát honatyák nevében Vakanovics Antal üdvözölte a magyar törvényhozókat. Beszédét kéthasábosan magyarul és horvátul is megörökítette a képviselőházi napló.<sup>11</sup> 1868 és 1881 között ismereteim szerint mindössze 17 alkalommal hangzott el felszólalás horvátul a plenáris ülésen<sup>12</sup> (3. táblázat). Ezek rögzítésével kapcsolatban azonban nem alakult ki egy-egy szokás. A hivatalos napló szerkesztői rendszerint igyekeztek pontosan rekonstruálni az ülésen történeteket, azaz a horvát beszédek írásos változatát általában elkérték az adott képviselőtől és ezt tették be a naplóba (fordítással vagy anélkül), de arra is találunk példát, hogy maga a képviselő váltott át egy rövid horvát bevezető után magyarra, végül időnként előfordult, hogy a napló csak magyarul közölte az eredetileg horvátul elhangzott beszédet. Már ekkoriban felmerült, hogy a Ház alkalmazzon horvátul tudó gyorsírókat, mert így lenne egészen hiteles a képviselőház naplója. Ezt azonban a magas költségekre hivatkozva 1878-ban még elvetették.<sup>13</sup> A horvát nyelv használatának kérdése pedig hosszú időre lekerült a napirendről, ugyanis 1881 és 1905 között egyetlen horvát nyelvű felszólalásra sem került sor. Az országgyűlés krónikása, Mikszáth Kálmán is csak arról tesz említést ezekből az évtizedekből, hogy a horvátok a Zágrábban kihelyezett kétnyelvű hivatali táblák elleni tiltakozásul 1883 szeptemberében távol maradtak az ülésektől.<sup>14</sup>

A hallgatást Josipovich Géza törte meg 1905-ben, amikor a felirati vitában horvátul kezdte el beszédét, mondván: „nehogy [...] idővel jogunk horvát nyelven felszólalni feledésbe menjen”.<sup>15</sup> A politikus felszólalásában hitet tett a horvát–magyar „testvéri viszony” mellett. Az „új kurzus” jegyében a kormányra került magyar ellenzék és a szaborban többséget alkotó horvát–szerb koalíció között 1906 folyamán átmeneti együttműködés jött létre.<sup>16</sup> Ez abban is megnyilvánult, hogy Ugron Gábor javaslatára a gyakoribbá váló horvát felszólalások lejegyzésére a Ház horvátul tudó gyorsírókat, fordítókat, sőt később gépirőhölgyeket is alkalmazott. A részben Zágrábból felutaztatott apparátus napidíja és szállásköltsége 1907 júniusában elérte a napi 256 koronát, de

11 Lásd: Az 1865-dik évi december 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XI. köt. Pest, 1868. 4.

12 A 3. táblázat adatainak forrása egy valószínűleg 1908 végén készített kéziratos kimutatás, amely megtalálható: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL. OL), Képviselőház és Nemzetgyűlés, Elnöki és általános iratok. K 2. A VIII. 4. 469. cs. 1906/11 No. 6. A későbbi évek felszólalásait magam gyűjtöttem ki a képviselőház hivatalos naplóiból.

13 A horvát nyelvű beszédek lejegyzéséről 1878. december 11-én kialakult vita megtalálható: Az 1878. évi október hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. II. köt. Bp., 1879. 91–97.

14 Mikszáth Kálmán: A T. Házból (1883. október 3.). In: Mikszáth Kálmán Összes Művei. Cikkek és karcolatok XVII. S. a. r. Rejtő István. Akadémiai, Bp., 1969. 154–156.

15 Josipovich Géza 1905. május 9-i felszólalását lásd: Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. I. köt. Bp., 1905. 216.

16 Sokcseviits D.: i. m. 417–429.

időnként még ez a létszám is kevésnek bizonyult (végül ebben az évben több mint 7 ezer koronát fizettek ki).<sup>17</sup>

Az átmeneti együttműködés azonban 1907 közepére felbomlott, sőt a horvát–magyar viszony – itt nem részletezhető okok miatt – annyira elmérgesedett, hogy a horvát képviselők obstrukcióba kezdtek a közös országgyűlésen.<sup>18</sup> A vasúti szolgáltatási rendtartás, illetve különböző házszabály-ügyek kapcsán egymást érték a horvát nyelvű felszólalások: a legnagyobb számban 1907 júniusában, amikor egy hónap alatt 39 hosszabb-rövidebb beszéd hangzott el (az egész országgyűlés alatt pedig 96). Arra is találunk példát, amikor egy horvát (de szerb nemzetiségű) képviselő szerbül próbált felszólalni, később pedig indokként az is elhangzott, hogy a horvát és a szerb nyelv valójában azonos.<sup>19</sup> A házelnök tolmács útján követte a beszédeket és nyomban megvonta a szót, ha az adott képviselő az 1868-ban létrejött horvát–magyar kiegyezési törvényt sértő megjegyzést tett vagy megpróbálta kijátszani azt. (Az elnök munkáját az 1886-tól gyorsíróként a magyar képviselőházban dolgozó magyarországi szerb Rajić Dušan segítette.<sup>20</sup>)

A magyar képviselők részéről egyre erősödtek azok a hangok, amelyek a reformkori magyar diéták eljárására (tudniillik az 1843–44. évi diéta naplója csak fordításban közölte a horvátok latin felszólalásait),<sup>21</sup> illetve külföldi példákra (a bécsi Reichsrat, illetve a svájci szövetségi parlament gyakorlatára) hivatkozva elleneztek a horvát nyelvű felszólalások rögzítését a hivatalos naplóban. Hédervári Lehel szerint a magyar országgyűlés káros precedenst teremtett egy évvel korábbi gesztusával „és ma már Prágában és egyéb helyeken is követelik magyar mintára azt, hogy mindenkinek a beszéde a saját nemzetiségi nyelve szerint helyet foglaljon a naplóban”.<sup>22</sup> A kormánypártok egy országgyűlési határozattal, illetve később, 1908 tavaszán egy gyors házszabály-módosítással (lásd: 250–252. §.) elérték, hogy a javaslatok tárgyalását sürgősen le lehessen zárni, letörve ezzel az obstrukciót. A horvát nyelvű beszédeket ezek után már nem jegyezték a gyorsírók, ügyrendi kérdésekben, valamint a bizottsági tárgyalások alkalmával megtiltották a horvát nyelv használatát, a horvátul be-

17 Siklóssy László: Az országgyűlési beszéd útja. Egyetemi Nyomda, Bp., 1939. 442.

18 Az obstrukció okairól részletesen: *Dolmányos István*: Die Eisenbahnpragmatik vom Jahre 1907 und der Beginn der kroatischen Obstruktion. In: *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Historica. Tomus XIV.* ELTE, Bp., 1973. 65–100.

19 Lásd például Popović Dušan 1907. július 3-i, valamint Pribičević Svetozar 1907. november 8-i beszédét: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XI. köt. Bp., 1907. 385. és XIII. köt. 191. 1910. december 1-jei beszédében Popovics Sándor érvelt a horvát és szerb nyelv azonossága mellett: Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. II. köt. Bp., 1910. 346.

20 Személyéről bővebben: Siklóssy L.: i. m. 440–442 és 577.

21 Lásd például: *Zseni József*: Horvát nyelv a Ház naplójában. Radikális 48 (1907. június 22.) 3. 8–10.

22 Hédervári Lehel 1907. június 14-i felszólalását lásd: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. X. köt. Bp., 1907. 266.



adott javaslatokat pedig visszautasították. A házelnöki figyelmeztetés ellenére a tárgytól eltérő honatyáktól megvonták a szót, a házszabályokat megsértő horvát politikusokat pedig rendre kizárással büntették (például 1907 folyamán 8 horvát képviselő ellen indítottak eljárást, rendszerint 2–4 heti kizárással sújtva őket).<sup>23</sup>

A magyar politikusok úgy vélték, hogy a horvátok öncélúan visszaéltek a nekik biztosított jogokkal, ezért erre válaszul az 1868:30. tc. rendelkezéseit a legszűkebb módon értelmezték: azaz a horvátok csak a plenáris vitában szólhatnak fel horvátul, de ezt a gyorsírók nem kötelesek megörökíteni, hiszen ez nem szerepel az 59. paragrafusban.<sup>24</sup> Justh Gyula házelnök például érvelésében az ugyancsak 1868-ban elfogadott nemzetiségi törvény egy rövid részletére hivatkozott, amely szerint a magyar országgyűlés „ügykezelési nyelve ezentúl is egyedül a magyar” (1868:44. tc. 1. §.), így határozati javaslatokat, interpellációkat 1907 nyaratól (kizárólag) horvátul nem lehetett betérjeszteni, sőt a házszabályokhoz is csak magyarul engedte hozzászólni a honatyákat.<sup>25</sup>

Jól érzékelhető, hogy az időnként valóban ellentmondásos, ám korábban közel azonosan értelmezett jogszabályok és parlamenti eljárások körül felbomlott a konszenzus, mivel megszűnt a politikai szereplők együttműködési szándéka, így a kényes kompromisszumokra épülő politikai rendszer lényegében reformképtelenné és fokozatosan működésképtelenné is vált.

Zagorac István hosszú levelében a következőképp adott hangot a horvát képviselők sérelmeinek és saját politikai meggyőződésének: *„Midőn négy évvel ezelőtt azon hálátlan munkába kaptam, hogy a magyarokkal való barátság eszméjét a horvát nemzetben népszerűvé tegyem, tettem ezt, mert az első pillanatban elhittem a Magyarországból érkező híreknek, hogy az 1868 óta a kiegyezési rendszer alatt Horvátországot ért jogtalanságokért a magyar nemzet nem felelős. Bécset és a kamarillát, a közös ellenségeket és osztrák érdekeivel nem törődő horvát fiukat vádolták. Azt üzenték, hogy csak jöjjünk és adjuk elő őszintén a sérelmeinket, és mind barátságos és igazságos elintézés nyerend. [...] Immár harmadik éve, hogy programom félretéve – a magyar nemzettel való csendes egyetértés és kibékülés reményében – eljöttem az országgyűlésbe, melyben – nézetem szerint – Horvátország részére nincs hely! A kilátásba helyezett kibékülés és méltányos egyetértés helyett – Nagyméltóságod elnöksége alatt – a legnagyobb sérelmeket el kellett szenvednem! [...] A házszabályok módosításával mi mint a horvát országgyűlés kiküldöttjei, úgyszólván nullifikálva lettünk.”* Végül egy keserű felkiáltással zárta Justh Gyulához írott levelét: *„Ha önök mellett s a Habsburgok alatt szabadságunkat és önállóságunkat el nem érhetjük, akkor majd jobb*

23 A horvát képviselők ellen indított eljárások anyaga megtalálható: MNL. OL, K 2 A VIII. 4. 469. cs. 1906/11 No. 1–3. és 5.

24 Lásd például Ugron Gábor és Náray Lajos képviselőházi alelnök felszólalását 1907. november 8-án: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIII. köt. Bp., 1907. 185–190.

25 Justh Gyula házelnök álláspontjáról lásd: Szendrei Á.: i. m. 109–110.

és becsületesebb Úr után nézünk.”<sup>26</sup> Ezt követően pedig tiltakozásul lemondott mandátumáról a közös országgyűlésben.

Itt tartjuk fontosnak megjegyezni, hogy a magyar képviselőház nemzeti-ségi képviselői (számuk 1906-ban elérte a 39 főt)<sup>27</sup> nem csatlakoztak a horvátok obstrukciójához, bár bizonyos parlamenten kívüli együttműködésről maradtak fenn adatok (például Milan Hodža és Zagorac István között).<sup>28</sup>

A bizalmatlanság légköre a magyar koalíció bukása után csak átmenetileg enyhült. A magyar és a horvát parlamentarizmus egyaránt mély válságát élte. Budapesten egymást érték a parlamenti botrányok, a meddő viták és az erőszakos akciók az 1910-es években. Zágrábban – egy rövid időszakot kivéve – évekig nem ülésezhetett a szabor, sőt az uralkodó 1912-ben felfüggesztette a horvát alkotmányt is. Mint ismeretes, 1906-tól az I. világháború kitöréséig öt választást tartottak Horvátországban, ami a közös országgyűlésre küldött képviselők gyakori és nagyarányú cseréjét eredményezte (budapesti jelenlétük is ritkábbá vált a belpolitikai válság miatt).<sup>29</sup> A horvát képviselők két táborra szakadtak: a többség bizalmat szavazott a magyar kormány(ok)nak, de kérte az alkotmányosság visszaállítását, ezzel szemben a kisebbség a politikai viszonyok rendezését a támogatás előfeltételének tekintette. A magyar ellenzék viszont például azzal is a Tisza István vezette kormány gyengítésére törekedett, hogy különféle titkos dokumentumokra hivatkozva hazaárulással vádolt meg több Budapestre küldött horvát képviselőt 1917 tavaszán.<sup>30</sup> Ez utóbbi csupán egy újabb aggasztó jele volt a politikai rendszer számos problémájának (legfőképp a politikai élet szereplői között korábban létezett minimális konszenzus megszűnésének), amelyek zömét a dualizmus politikai rendszerének a keretei között nem sikerült – néhány kérdésben pedig talán nem is lehetett – megoldani.

26 Stjepan Zagorac Justh Gyula házelnökhöz, 1909. február 17. MNL. OL, K 2 A I. 4. 336. cs. No. 24.

27 Ez az adat csak a nemzetiségi programmal megválasztott képviselők számát jelöli (rendszerint magában a kormánypártban is helyet foglalt legalább egy tucatszámú nem magyar ajkú honatya). Erről bővebben: *Schönbaum Attila*: Párlaelit? Nemzetiségi képviselők a Magyar Országgyűlésben, 1910–1918. In: *Képviselők Magyarországon I.* Szerk. Ilonszki Gabriella. Új Mandátum, Bp., 2005. 82–85.

28 Hodža és Zagorac Ferenc Ferdinánd trónörökösrel keresett kapcsolatot. Lásd erről például *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.* V. köt. (1906–1913). Szerk. Kemény G. Gábor. Tankönyvkiadó, Bp., 1971. 205–215.

29 A kérdés politikatörténeti háttéréről részletesen: *Katus László*: Horvátország és a horvát kérdés története. In: *Magyarország története tíz kötetben.* Főszerk. Hanák Péter és Mucsi Zoltán, 7/2. köt. Akadémiai, Bp. 1978. 1046–1063.

30 Lásd Szemrecsányi György két felszólalását 1917. március 21-én és 24-én és Tisza István válaszeit: Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XXXV. köt. Bp., 1917. 256–271. és 338–347.



## Epilógus

A magyar országgyűlés elnöksége 1921 tavaszán úgy döntött, hogy kétezer koronát utal ki Galliuff Lajosnak, a korábbi közös parlament horvát tagjának (tíz évig volt képviselő) két, feltehetően általa készített képért, amely az 1910-es években Budapestre érkezett horvát honatyákat ábrázolta.<sup>31</sup> A dokumentumok tanúsága szerint mind a magyar törvényhozás, mind a horvát honatya egy letűnt korszakra, az évszázados régi közjogi kapcsolatra kívánt ily módon emlékezni – tették mindezt egy új és bizonytalan jövő kapujában.

## Melléklet

1. táblázat. A horvát képviselők aktivitása a magyar képviselőházban eltöltött éveik során

Év	Felszólalt	Nem szólalt fel	Ismeretlen
Az 1869-ben megválasztott képviselők közül	8	19 (70%)	2
Az 1887-ben megválasztott képviselők közül	6	31 (77%)	3
Az 1906-ban megválasztott képviselők közül	23	14 (35%)	3
Az 1910-ben megválasztott képviselők közül	18	19 (47%)	3

2. táblázat. A horvát képviselők származása és doktori címe

	1896	1901	1906	1910	1911	1914
nemesi származás, arisztokrata rang	15 fő (37,5%)	12 fő (30%)	6 fő (15%)	7 fő (17,5%)	9 fő (22,5%)	6 fő (15%)
doktori cím	9 (22,5%)	11 (27,5%)	17 (42,5%)	25 (62,5%)	21 (52,5%)	24 (60%)

31 A Nemzetgyűlés elnökének átirata a Nemzetgyűlés pénztárának, 1921. március 12. MNL. OL, K 2 B V. 8. 726. cs. No. 1. A képeket nem sikerült felkutatnunk.

3. táblázat. A horvát nyelv használata a plenáris üléseken

Országgyűlések	A horvát nyelvű felszólalások száma	Ebből csak horvátul	Ebből horvátul és magyarul	A publikálás módja
1865/68	1	0	1	Hasábosan két nyelven (fordítással)
1869/72	3	2	1	A naplóban horvátul, egyszer csak magyarul
1872/75	4	3	1	A naplóban csak magyarul
1875/78	6	5	1	A naplóban horvátul, időnként mindkét nyelven, de fordítás nélkül
1878/81	3	1	2	Két nyelven, fordítás nélkül
1881–1905	0	0	0	—
1905/06	1	0	1	Két nyelven, fordítás nélkül
1906/10	95	93	2	1906. 10. 20. és 1907. 06. 04. között csak horvátul; 1907. 06. 05. és 1907. 07.04. között horvátul, de mellékletben magyarul is; 1907. 07. 05-től a horvát nyelvű felszólalásokat nem közlik, csak a felszólalás tényét jelzik
1910/18	10	2	8	A naplóban csak magyarul
<b>Összesen: 51 év</b>	123	106	17	